

האמונה האסלאמית לאור היהדות.

במאמר זה נסקור עניינים עקרוניים המייצגים את יחסה של היהדות לאסלאם, כפי שעולה מפסיקתם של רבנים לאורך הדורות. בפסיקתם, עסקו הרבנים באמונה האסלאמית כדי לקבוע לקהילותיהם את ההדרכה הראויה בנוגע להתנהלותם עם המוסלמים, אמונתם ומקומות תפילתם. התמונה המצטיירת מתוך כתובים אלו היא כי אף שהדת האסלאמית, כאמונה חובקת עולם, אינה שווה ליהדות, הרי שהיא שותפה מלאה לדרך האמונה המונותיאיסטית, האמונה בה'. עקב קרבה רעיונית זו זוכה אמונת האסלאם למעמד מיוחד מצד היהדות.

1. פתיחה.

האמונה האסלאמית, המונותיאיסטית, צמחה במהירות במאה השביעית לספירה, בקרב שבטים שהיו ברובם עובדי אלילים.¹ האמונה היהודית הייתה צריכה להתמודד בפעם ראשונה עם סוג אמונה דומה לשלה אך שונה ממה שהכירה עד כה, שהרי עד לזמן כינון האמונה האסלאמית, האמונות והדתות שעמדו בפני האמונה היהודית היו כולן אליליות.²

האמונה האסלאמית יצרה מציאות חדשה, שכן בפעם הראשונה בהיסטוריה פגשה היהדות אחות לאמונתה. אף שמצוות דת האסלאם שונות ממצוות היהדות הרי שבבסיסה עומדת אמונה בבורא עולם יחיד אשר לו ראוי לעבוד ולא לזולתו.

במשנה ובתלמוד,³ אשר נערכו זמן רב לפני היווסדות האסלאם, מוצאים אנו פירוט נרחב על היחס הראוי לאמונות אחרות, והגדרת קווים מנחים והגבלות אשר יפרידו בין היהדות והיהודים לבין האמונות השונות ומאמיניהן. דוגמא מובהקת לכך היא האיסור על יהודי להיכנס לכל מקום או מבנה בו עובדים עבודה זרה.

לאחר שנוסדה הדת האסלאמית, עלתה השאלה האם ההלכות והכללים המצויים במשנה ובתלמוד שכוונו כנגד עבודה זרה ועובדיה, חלים אף על הדת האסלאמית ועל מאמיניה? מהי מעמדה של דת זו מבחינת היהדות: האם מעמדה מוגדר עדיין כעבודת אלילים, שהרי היא אינה "דת האמת", או שמא מעמדה גבוה יותר מכיוון שיצאה מכלל עבודה זרה?

דילמה זו פתר למעשה הרמב"ם כבר במאה השתים עשרה. הרמב"ם, שהשפיע השפעה מכרעת על עיצוב ההלכה היהודית, קבע נחרצות שהאסלאם אינו נחשב עבודה זרה: "אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל, וכבר נכרתה מפיהם ומלבם והם מיחדים לאל יתעלה יחוד כראוי יחוד שאין בו דופי... ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין אותו בית עבודה זרה הוא ועבודה זרה צפונה בתוכו שהיו עובדין אותה אבותיהם - מה בכך. אלו המשתחיים כנגדו היום אין לבם אלא לשמים... וכן אלו הישמעאלים היום כולם טף ונשים נכרתה עבודה זרה מפיהם וטעותם... בדברים אחרים... אבל ביחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל..."⁴

לפסיקתו זו של הרמב"ם היתה משמעות עצומה: רובם המוחלט של הפוסקים לאורך ההיסטוריה היהודית קבלו את תפישתו בנוגע לדת האסלאם וחזרו וקבעו שהיא אינה נחשבת עבודה זרה.⁵ אין בכך כדי לומר שהאסלאם שווה ליהדות בעיני פוסקים אלו, אלא הכוונה היא שבנוגע לאמונה בייחוד ה' – בכך

¹ הנביא מוחמד איחד שבטים ערביים שונים באמונה משותפת באל האחד, אשר באסלאם קרוי "אללה". ההיסטוריוגרפיה המוסלמית מכנה תקופה פרה-אסלאמית זו תקופת ה"ג'היליה" דהיינו תקופת הבערות, הפראות. על האמונות הפגאניות בקרב שבטים אלו, לפני זמנו של מוחמד, עיינו יו קנדי, *מוחמד והח'ליפות*, מוסד ביאליק, ירושלים 1986.

² הנצרות, הדת ה"אברהמית" הגדולה לצד האסלאם והיהדות, הינה יוצא מן הכלל מבחינה מסוימת, בעיקר לפי בתקופתה הקדם-ניקאנית. עיינו מאמרנו [יחס היהדות אל הנצרות](#).

³ המשנה הושלמה בשנת 200 לספירה והתלמוד - בסוף המאה החמישית לספירה.

⁴ שו"ת הרמב"ם סי' תמ"ח. תשובה מפורסמת זו ניתנה לרבי עובדיה הגר, אשר היה מוסלמי והתגייר, ורבו לעג לו ואמר שהמוסלמים הינם עובדי עבודה זרה. תשובה זו של הרמב"ם שהובאה בחלקה, מלאה חום ואמפתיה והינה מופת לפסיקת הלכה עניינית ואנושית.

⁵ מיעוט של פוסקים רואה באסלאם דת אלילית כיוון שאין מספיק לדעתם להאמין באל אחד אלא צריך גם להאמין בתורת משה, עיינו שו"ת דברי יציב חלק יו"ד סי' מ. ישנם אף גישות ביניים הרואות את האסלאם כעבודה זרה לענין דברים מסוימים (כגון איסור כניסה למסגד) אך לא בענינים אחרים, עיינו עיין שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' מז.

המוסלמים אינם נופלים מהיהודים. זהו העקרון המבדיל את הדת האסלאמית מדתות שאינן מונותאיסטיות, כלומר דתות בעלות ממד של עבודה זרה.

היהדות, בהיותה אמונה אשר מתבטאת במעשי המצוות, נותנת ביטוי יום יומי, הלכתי, לשאלות פילוסופיות. אף בנוגע לאסלאם, הכרעתו העקרונית של הרמב"ם ורבנים נוספים, חלחלה להלכה ויושמה בתחומים רבים. ההגבלות והאיסורים אשר הוטלו על דתות עבודה זרה נבחנו מחדש כדי לראות האם הם חלים גם על האסלאם. כפי שנראה, לאסלאם ישנו מעמד מיוחד במסורת היהודית הן להלכה והן למעשה.

2. ביטול עבודה זרה.

עבודה זרה היא מהעברות החמורות ביותר ביהדות. לא די שאסור ליהודי להתקרב לעבודה זרה (כאמור, אין להיכנס לבית שיש בו עבודה זרה) אלא גם אל לו ליהנות מעבודה זרה על כל סוגיה. לדוגמא, קורת עץ שסגדו לה עובדי עבודה זרה, אין להשתמש בה לבניית בית, גם אם היא אינה משמשת כבר לעבודה זרה.

אף על פי כן, לפי ההלכה אפשר לבטל פסל עבודה זרה בצורות שונות על ידי פגימתו החלקית,⁶ המראה את הבוז והביטול כלפיו. ובמידה וביטלו עבודה זרה זו, מותר ליהנות ממנה. אולם כדי שהביטול יהיה תקף, חייב המבטל את העבודה זרה להיות דווקא **גוי אשר עובד בעצמו עבודה זרה**.⁷ מכאן פסק השולחן ערוך את הדברים הבאים: "עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים אע"פ שאינה שלו, ואפילו אינו עובד לאותה עבודת כוכבים... ובלבד שידע בטיב עבודת כוכבים...".⁸ הרמ"א מוסיף שם על דברי השו"ע: "ואומות שלנו⁹ וישמעאלים, שאינן עובדי עבודת כוכבים, אינם יכולים לבטל".

כאן נראה בברור כי אף שאמונת המוסלמים שונה, אין הם מוגדרים כעובדי עבודה זרה, לעניין יכולתם לבטל עבודה זרה. המוסלמים והיהודים נמצאים באותו צד של המתרס מול מי שלעובדי עבודה זרה יחשבו. המוסלמים כיהודים, כיון שמאמינים הם באל האחד - אינם יכולים לבטל עבודה זרה.

כפי שציינו בתחילה, הקביעה כי אין המוסלמים עובדי עבודה זרה התקבלה בצורה גורפת בקרב חכמי ישראל, והדבר נכון גם בנוגע להלכות ביטול עבודה זרה. לדוגמא, בשו"ת מלמד להועיל כתב שהרמ"א התכוון **שרק** מאמיני האסלאם¹⁰ אינם יכולים לבטל עבודה זרה (בניגוד אומות אחרות). הסיבה היא שברור לנו שכציבור, המוסלמים אינם עובדי עבודה זרה, לעומת עמים אחרים ששם הדבר תלוי בכל יחיד בצורה שונה.¹¹

יש לציין שהבסיס לפסיקה לפיה רק עובד אלילים יכול לבטל פסל הוא שפסלים הינם במהותם חסרי ערך ומקבלים את כוחם והשפעתם ממאמיניהם בלבד. לכן, רק זה המאמין בהם יכול לבטלם על ידי פגימתם המראה את הבוז שהוא רוחש להם. יהודים, המבינים שאין ממש בעבודה זרה, אינם יכולים לבטל את הפסל כיוון שהם מעולם לא יחסו לו כוחות על טבעיים. מוסלמים, לפי ההלכה, אשר אוסרים בקנאות עבודה זרה¹² ומאמינים בה, הינם שותפים מלאים בקריאה ה"אברהמית" המונותאיסטית יחד עם היהודים ולכן אינם יכולים לבטל עבודה זרה.

3. יינם של מוסלמים

ההלכה הטילה הגבלות שונות על מאכל ומשקה שהכינו לא-יהודים, ואסרה על יהודים לאכול ממאכלים אלו אפילו כאשר הגוי רק נגע בהם. הגבלות אלו נבעו משני גורמים עיקריים: האחד, הימנעות

⁶ רמב"ם, הלכות עבודת כוכבים פרק ח.

⁷ שם, הלכה טז.

⁸ שולחן ערוך יורה דעה סי' קמו, סעיף ה.

⁹ המילים "ואומות שלנו" מתייחסות לסביבתו הנוצרית של הרמ"א. עיינו להלן שו"ת מלמד להועיל ח"ב (יו"ד) סי' נה.

¹⁰ לפי שו"ת זה המילים "ואומות שלנו" המופיעות ברמ"א הינם טעות סופר.

¹¹ שו"ת מלמד להועיל ח"ב (יו"ד) סי' נה. דוגמא אחת נוספת מרבות מצויה בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב - יו"ד סי' ז) המביא את דברי הריטב"א (על עבודה זרה סד): הסובר גם הוא ש"כיוון דהישמעלים לא פלחי לע"ז אינן יכולים לבטלה".

¹² "... שאין דרך הישמעאלים לצור צורת אדם כי הוא אסור חמור בדתם ומעולם לא נמצא מי שעשה כך...". שו"ת אבקת רוכל סי' סח.

מהתבוללות אפשרית¹³ והשני הימנעות מהנאה מעבודה זרה. הגבלות אלו לא חלו על כל מאכלי הגויים אלא רק על מאכלים "חשובים" - שמן, יין ולחם.

כפי שהוזכר בחלק הקודם, ישנו איסור להשתמש או להנות מכל דבר שהיה קשור לפולחן של עבודה זרה, ומכיוון שמאכלים "חשובים" אלו שימשו תרבויות שונות לפולחן כזה הם נאסרו באופן גורף מחשש שהגוי השתמש בהם לפולחן עבודה זרה. אולם, אם הגוי אינו עובד עבודה זרה, החשש שמא המאכל או המשקה היו בשימוש עבודה זרה אינו קיים. יש לציין שגם במקרה זה האיסור לאכול מאכלי גויים מסיבת ההמנעות מהתבוללות עדיין בתוקף, גם אם לא מדובר בהקשר חברתי מייד, אולם כל הנאה אחרת, מיין למשל, מותרת. להיתר זה ישנה משמעות פרקטית עצומה, כיוון שהיא מאפשרת מסחר חופשי בין של גויים שאינם עובדים עבודה זרה.

הקביעה שהמוסלמים אינם עובדי עבודה זרה קיבלה ביטוי אף בנושא הלכתי זה. רובם המוחלט של הפוסקים הדגישו את מעמדם המיוחד של השייכים לאמונה האסלאמית. הרמב"ם פסק את ההלכה שהפכה מאז להיות נר לרגליהם של העוסקים בשאלה זו: "**וכן כל עכו"ם שאינו עובד עכו"ם כגון אלו הישמעאלים** יינן אסור בשתייה ומותר בהנייה (=הנאה) וכן הורו כל הגאונים, אבל אותם העובדים עכו"ם סתם - יינם אסור בהנייה".¹⁴

גם בעניין זה קיבלו הפוסקים את דעתו של הרמב"ם, ולרובם המוחלט לא היה ספק בכך שהמאמינים באסלאם אינם נחשבים לעובדי עבודה זרה. יש לציין שלא נכנסו כאן למסקנת ההלכה אלא רק להנחה העקרונית בדבר אמונת האסלאם,¹⁵ ולהלן דוגמאות מספר:

הריטב"א: "... ומיהו בענין הישמעאלים שאינם עובדין ע"ז כלל אפשר לדון להתיר מגעם בהנאה..."¹⁶ ספר הכלבו: "... והישמעאלים אינן עובדים עבודה זרה הם..."¹⁷ רבינו ירוחם: "ישמעאלים שאינם עובדי ע"ז כתבו הגאונים שאם נגעו בין ישראל שמותר בהנאה אבל בשתייה אסור משום חתנות..."¹⁸ הר"ן: "שהרי הסכימו הגאונים שישמעאלים אין יינן אסור אלא בשתייה ולא בהנאה כלל, כמו שכתב הר"מ ז"ל בפרק י"א מהלכותיו (מאכלות אסורות ה"ז) לפי שאינם עובדי ע"ז ואין בינן חשש נסוך נמצא שאינו נאסר אלא משום חתנות..."¹⁹

רבי יוסף קארו הדגיש את העובדה שמדובר באומה שלמה שאינה עובדת עבודה זרה: "...והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב (שם ה"ז) וכל גוי שאינו עובד עבודה זרה כגון אלו הישמעאלים דמשמע דוקא בכהאי גוונא שהוא מאומה שמוחזקים שאינם עובדים עבודה זרה הוא דיינו מותר בהנאה אף על פי שלא קיבל עליו בפירוש שלא לעבוד..."²⁰ וכן כתבו התשב"ץ,²¹ הראנ"ח,²² הרדב"ז,²³ מהר"י בן לב,²⁴

¹³ החשש היה שמאכל משותף של אותם מאכלים "חשובים" עם גויים יביא לחיבור אינטימי מדי בינם לבין יהודים ובצורה טבעית המחיצות יפלו, דבר שיוליך להתבוללות.

¹⁴ משנה תורה בהלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה ז.

¹⁵ יש לציין שוב את דעתו של שו"ת ציץ אליעזר (ח"יח סי' מז) כדעת ביניים הטוען שאסור להכנס למסגד בגלל עבודה זרה אך לגבי יין של מוסלמים פוסק שאין המוסלמים נחשבים כעובדי ע"ז.

¹⁶ חידושי הריטב"א מסכת פסחים נז. עוד כותב בסגנון זה בחידושו למסכת עבודה זרה טו:

¹⁷ ספר הכלבו סי' צו.

¹⁸ תולדות אדם נתיב יז ח"א דף קנ טור א.

¹⁹ שו"ת הר"ן סי' ה.

²⁰ בית יוסף יורה דעה סי' קכד אות ז.

²¹ שו"ת תשב"ץ ח"א א סי' יד: " אבל מה שראוי להזהר כשמוכר יין ישראל לעכו"ם הוא שכשפרע ממנו שלא יהיו דמי יין נסך ביד ישראל וזה כשמוכרו לעכו"ם, אבל לאלו הישמעאלים כבר הסכימו הגאונים ז"ל שאין מגען אסור בהנאה דלאו עובדי ע"ז הן..." עיין עוד בשו"ת התשב"ץ, ח"ד טור א' (חוט המשולש) סי' יא.

²² שו"ת ראנ"ח סי' קיב.

²³ שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקכז,

²⁴ שו"ת מהר"י בן לב ח"א סי' קיח: "...ואחר שכתבתי כל זה אבוא לנדון [דידן] ואומר דכיון דנעשה דבר זה על ידי ישמעאל והישמעאלים אינם עובדים ע"ז..."

מהריט"ץ,²⁵ האבני נזר,²⁶ שו"ת ישמח לבב,²⁷ שו"ת חלקת יעקב,²⁸ שו"ת שואל ונשאל,²⁹ שו"ת ישכיל עבדי,³⁰ שו"ת עטרת פז³¹ ועוד רבים.

הרב עובדיה יוסף מסכם ואומר שקביעה זו שהמוסלמים אינם עובדי עבודה זרה מוסכמת על הכל, ומעבר לכך, גם ההתייחסויות המוקדמות ל"ישמעאלים" הנמצאות בגאונים שמהם עולה שהישמעאלים הינם עובדי עבודה זרה "כוונתם על הישמעאלים בדורות ראשונים שעדיין היו אדוקים בע"ז. וכמ"ש הרמב"ם בתשובה הנ"ל שאז היו להם שלשה מיני ע"ז, אבל בהמשך הדורות הגיעו למסקנא נכונה ביחוד ה', שאין עוד מלבדו...".³²

4. כניסה למסגד.

ישנו איסור להיכנס לבית עבודה זרה. מקורו של האיסור הוא במשנה³³ אשר אוסרת כניסה אפילו לעיר שיש בה בית עבודת כוכבים. הרמב"ם בפירוש המשניות כותב על משנה זו כי אף בזמנו, כאשר היהודים חיים בגלות ואנוסים לגור בערים שיש בהן בתי עבודה זרה, ודאי הוא שהאיסור להיכנס למקדשי עבודה זרה עדיין תקף.

כפי שנאמר בפתיחה למאמר, השאלות שבהן עסקו רבנים לאחר כינון האסלאם היו האם אותם איסורים והגבלות אשר חלים על עבודה זרה חלים גם על דת האסלאם? ובמקרה זה, האם איסור כניסה לבית עבודה זרה חל גם על מסגד? יש לציין ששאלה זו שונה משאלות אחרות שהוצגו עד כה. כך מצאנו שמיעוט רבנים אשר אף שקבעו כי המוסלמים אינם עובדי עבודה זרה, אסרו על כניסה למסגד מכיוון שמזכירים בו את מוחמד ודנים בקוראן אשר טוען שהתורה מסולפת. לפיכך סברו שאלו ליהודי להיכנס לשם.³⁴

אולם רוב הרבנים קבעו שאין דין עבודה זרה חל על מסגד ומותר ליהודים להיכנס לשם. הרב עובדיה יוסף דן באריכות בדת האסלאמית, ובעניין מעמד המסגדים אומר: "... ומעתה נראה שהמסגדים של הערבים אין להם דין בתי עבודה זרה, ומותר להכנס בתוכם". הרב אינו מקבל את עמדת הרבנים אשר טוענים שיש למסגדים מעמד של עבודה זרה וטוען שמכיוון שהעיקרון הוא שאין המוסלמים עובדי עבודה זרה, מכאן שגם המסגד אינו בית עבודה זרה. הרב יוסף מוסיף שמכיוון שאין במסגד עבודה זרה "ותפלתם [של המוסלמים] להשי"ת ביחוד שאין בו דופי, אין שום איסור להתפלל שם...". ומוסיף עוד שהוא עצמו היה עד לתפילתם של רבנים חשובים בתוך המסגד של מערת המכפלה. בהמשך דבריו קובע הרב נחרצות: "... במסגדים של ישמעאלים שאין שם עבודה זרה כלל... מותר להתפלל וללמוד שם".³⁵

הרב עובדיה יוסף מביא בעניין זה את תשובתו של הרב יצחק אלחנן מקובנא, אחד הרבנים המשפיעים ביותר במאה התשע עשרה. השאלה נשאלה על ידי חיילים יהודיים בצבא רוסיה שנלחמו בטורקים, וביקשו ממפקדיהם מקום לתפילה. כמענה לבקשתם ניתן להם מסגד שנכבש מידי המוסלמים. חיילים אלה שאלו את רבי יצחק אלחנן האם מותר להם להתפלל באותו מסגד. תשובתו הייתה שהם יכולים להתפלל במסגד בלי חשש, שהרי אין למוסלמים דין עבודה זרה וממילא "ברור ופשוט דמותר אף

²⁵ שו"ת מהריט"ץ ח"א סי' יא.

²⁶ שו"ת אבני נזר יו"ד סי' צב.

²⁷ שו"ת ישמח לבב יו"ד סי' מז.

²⁸ שו"ת ח"ת יעקב יו"ד סי' מח, בשם הב"ח.

²⁹ שו"ת שואל ונשאל ח"א - יו"ד סי' עה. וע"ע בח"ה - יו"ד סי' עד.

³⁰ שו"ת ישכיל עבדי ח"א - יו"ד סי' ד: "... משא"כ בישמעאלים דמעולם לא פלחי [לעבודה זרה] יש להקל טפיל...".

³¹ שו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך ב - יו"ד, הערות סי' ב הערה ו.

³² שו"ת יביע אומר ח"ז - יו"ד סי' יב, שם מביא הרב יוסף מקורות רבים נוספים המעידים על כך שהמוסלמים אינם עובדי עבודה זרה. עיינו עוד שו"ת יחוה דעת ח"ה סי' נד. ע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ה - יו"ד סי' י. זו אף דעתו של הרב קוק בשו"ת משפט כהן (עניני א"י) סי' פט.

³³ מסכת עבודה זרה פרק א משנה ד.

³⁴ כמה מדעות אלו מובאות בשו"ת יביע אומר ח"ז - יו"ד סי' יב, פסקא ד'. זו דעתו של שו"ת ציץ אליעזר בחלק יו"ד סי' צא, אשר מפרש את הר"ן במסכת סנהדרין (דף סא): שמצד אחד אין מגעם בין מוסלמים אוסר אותו בהנאה כיוון שהם אינם עובדי עבודה זרה, אולם עדיין למסגדיהם ישנו דין של בית עבודה זרה. עיינו שם ח"ח סי' מז.

³⁵ שו"ת יביע אומר חלק ז - יו"ד סי' יב, פסקא ד'.

לעשות בית כנסת קבוע בהמקום שנותנין להם מן הממשלה אף שהיה שם מקודם מקום תפלה להישמעאלים כנ"ל.³⁶

5. "לא תחנם".

התורה מצוה את בני ישראל, שכאשר יכנסו לרשת את ארץ ישראל, לא יכרתו ברית עם יושבי הארץ אלא יש להחרימם: "...לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחְנַם".³⁷ אולם, אם אומות אלו מקבלות עליהם שבע מצוות בני נח,³⁸ אין חיוב להחרימם, והם יכולות לחיות בשלום על אדמתם.

משמעותו של האיסור "לא תחנם" המופיע בפסוקים אלו מפורש בכמה אופנים ומתפרט לאיסורים שונים אשר מפורשים בתלמוד.³⁹ אחד מהאיסורים הנלמדים הוא איסור מכירת קרקע לנכרי בארץ ישראל. הסיבה לאיסור זה נובעת מכך שמכירת קרקע לנכרים עובדי עבודה זרה, תביא לכך שהאוכלוסייה היהודית תלמד ממעשיהם ומאמונותיהם של הנכרים הללו. אולם, גוי שקיבל עליו את מצוות בני נח, וביניהן איסור עבודה זרה והפך ל"גר תושב", רשאי יהודי למכור לו אדמה בארץ ישראל.

הדיון באיסור מכירת קרקע לנכרים עלה שוב באמצע המאה התשע-עשרה, כאשר מתיישבים יהודיים בארץ ישראל היו מודאגים מקיום מצוות השמיטה, שבה אין לעבד את הקרקע לשנה אחת. המצב הכלכלי הקשה לא אפשר את קיום השמיטה כמצוותה והמתיישבים פנו אל הרבנים בבקשה לפתרון הלכתי.

הפתרון ההלכתי שהציע ר' יצחק אלחנן מקובנא (שהוזכר לעיל) היה למכור את הקרקע לנכרי למשך שנת השמיטה. כיוון שהאדמה לא תהיה שייכת ליהודי, יהיה אפשר לעבד את האדמה. נושא הלכתי זה סבוך וכולל עניינים רבים, אולם השאלה הקשורה לענייננו היא למי מותר למכור את האדמה? בארץ ישראל חיו ערבים והשאלה היתה האם נחשבים הערבים ל"גר תושב"? אם נחשבים הם במעמד זה, הרי שיהיה ניתן למכור להם את האדמה, אך אם לעובדי עבודה זרה יחשבו ודאי שדבר זה אסור מכוח איסור "לא תחנם".

הרב קוק, הרב הראשי הראשון של ארץ ישראל, פסק שיש לערבים תושבי הארץ דין של "גר תושב" אשר אפשר למכור להם אדמה ואין במכירה משום עברה על איסור לא תחנם (בשעת דחק זו): "...ועתה אם באמת גדול הדחק, עד שתלוי בזה ח"ו חורבן הישוב, נראה דיש להתיר... ולסמוך **דישמעאלים שאינם עובדי עבודה זרה, אין בהם איסור של חניה בקרקע**".⁴⁰

חלק מן הדעות שהתנגדו לפסיקה זו הסתמכו על כך שהמעמד המיוחד של "גר תושב" ניתן לגוי אשר עומד בפני בית דין של שלושה ומצהיר שקיבל עליו שבע מצוות בני נח. כמובן, לא היה זה המצב בזמנו של הרב קוק. אולם, הרב טען שכיוון שהאומה האסלאמית **בכללה** מקבלת על עצמה למעשה את חוקי בני נח, הרי שמעמדם יחשב ל"גר תושב".⁴¹

פסיקה זו, המאפשרת את מכירת הקרקע למוסלמים בשמיטה, היא עד היום העמדה הרשמית של הרבנות הראשית לישראל.⁴² כאמור, נושא זה הינו מורכב ונגענו בחלקו, אולם די אם נדגיש את העובדה עד כמה חלחלה בתודעה היהודית העובדה שאין המוסלמים עובדי עבודה זרה. נוסף לכך את ההכרה בכך שהמוסלמים מקיימים למעשה את שבע מצוות בני נח - כאומה ולא רק כיחידים, ומכאן נסיק שהמעמד שזוכה לו האמונה האסלאמית מצד היהדות, מעמד מיוחד הוא.

6. סיכום

משלל המקורות אשר הובאו לעיל רואים אנו שהיהדות הבחינה בין הדת, דהיינו המצוות והמעשים הדתיים ואף עיקרי אמונה, לבין האמונה הבסיסית באל האחד, והחשיבה את האסלאם כדת

³⁶ שו"ת עין יצחק חלק א - או"ח סי' יא.

³⁷ דברים ז ב.

³⁸ שבע מצוות אלו, המתוארות במקורות השונים, ניתנו לנח עבור האנושות כולה, וכוללות את העיקרים החשובים של התנהגות בין אדם לחברו, את החובה להקים מערכת צדק, את עיקרי יחס האדם לטבע וכן איסור עבודה זרה. מצוות אלו נחשבות כבסיס לכל ציוויליזציה.

³⁹ עבודה זרה כ.

⁴⁰ שו"ת משפט כהן (עניני א"י) סי' נח.

⁴¹ שם, סי' סא.

⁴² שו"ת יביע אומר חלק ח - חו"מ סי' ב.

מונותיאיסטית לגיטימית המכירה בעקרון הגדול של אחדות האל. אבחנה זו נובעת מהעובדה שהמסר היהודי לעולם אינו כולל את הדרישה מהגויים לקיים את מצוות היהדות, אלא לקיים את מצוות האמונה בה' כחלק משבע מצוות בני נח, אותם ציוויים מוסריים המגדירים את הבסיס לכל ציוויליזציה. אי לכך, למרות השוני בין מצוות היהדות והאסלאם, ראתה היהדות באסלאם אמונה המקבלת את קריאתו של אברהם אבינו למונותיאזם, קריאה המתבטאת בעיקר הגדול ב'עשרת הדברות': "אֵנִי ה' אֵל הַיֵּךְ... ל' א' יְהוָה לְךָ אֵל הַיָּמִים אַחֲרָיִם עַל פְּנֵי".⁴³

תפישה זו מתיישבת עם הראיה התנ"כית של אחרית הימים. לפי ראייה זו באחרית הימים יכירו כל העמים במלכותו של ה', האל האחד, אין הכרה זו מצריכה את העמים לפסול ולבטל את מסורתם, תרבותם ומנהגיהם, ולקיים את מצוות היהדות. כך גם בנוגע לאסלאם - לאורך הדורות קבעו הרבנים שאף ששמו של אלוהים שונה ביהדות ובאסלאם, שתי האמונות מכירות כל אחת בדרכה השונה שמדובר באל האחד, יוצר כל הנבראים.

⁴³ שמות כ ב.